

A homokbödögei harang

A Magyar Nemzeti Múzeum 1906 április 3-án egy harangot vett a Veszprém megyei Homokbödöge református egyházától. Feliratának tanúsága szerint 1656-ban öntötte Heroldt Baltazár pozsonyi harang-, ágyu- és szoboröntő mester.

Magyarországi viszonylatban már maga a harang is műtárgynak tekinthető, öntőmestere sem jelentéktelen személy művészettörténeti szempontból, mégis, hogy vele foglalkozunk, annak oka főleg a harang története.¹

A harang 22 kg súlyú. Alsó átmérője 32, magassága, a fülek nélkül 26,5 cm (a fülek csonkák). Palástjának felső részén két ízléses, barokkos indás díszített sáv között az alábbi teljesen körbefutó, kiöntött nyomtatott nagy betűkből álló felirat látható: „GOS MICH BALTHASAR HEROLDT IN PRES-BVRG.” (Leltári száma: 26/1906.)

Biztosra vehetjük, hogy e harang nem megrendelésre készült, különben rajta lenne domború, azaz a haranggal együtt kiöntött betűkkel az öntető község neve is. A homokbödögeiek készen vehették azt Herold műhelyében 1656-ban, vagy a következő években. A harangok beszerzésének ilyen módja különben igen elterjedt volt még a XIX. század első felében is.²

A harang sorsának könnyebb megértése végett tudnunk kell azt, hogy a Pápa közelében, a Bakony lábánál fekvő Homokbödöge lakossága vallásfelekezeti szempontjából vegyes és az is volt már a harangvásárlás idejében is. Katolikusok, reformátusok, evangélikusok egyaránt lakták. Nem lényegtelen az sem, hogy lakosai nemesek voltak, tehát vallási szempontból sem voltak földesúri önkénynek alávetve.³

Hasonló, vegyes felekezeti, nemes községek esetében általános jelenség volt — akárcsak az alább is említendő Tokorcon, Répceszemerén, hogy nem valamelyik egyház, hanem a község összessége gondoskodott nemcsak a harang beszerzéséről, hanem a kezeléséről is,⁴ különösen ott, ahol nem működött katolikus plébánia. Amint látni fogjuk, ez történt Homokbödögen is.

A harangok történetének tanulmányozása során különben is megfigyelhető, és bizonyos mértékben szinte a legújabb időkig nyomomonkövethető, hogy harangra a múltban a falunak, mint közösségnek nagyobb szüksége volt, mint maguknak az egyházaknak. A mindennapi élet rendjét irányította a harangszó. Az óra használatának elterjedése előtt a napi események idejének jelzése végett volt szükség harangozásra. Ezzel jelezték a hajnalt, délutánt, estét, vagyis a munkához való felkészülést, ebédpihenőt, elnyugvást, nemkülönben az egyházi szertartások idejét is, vagy a haláleseteket. De a harangok félre-vevése vész idején a falu felriasztására is szolgált.

Új harangjukat a homokbödögeiek nem sokáig használhatták békességben. Alig 10 évvel a beszerzés után, a sümegi ferences rendfőnök kezdeményezésére, felsőbb parancsra, a vármegye tanukat idézett be Páparra, annak kivizsgálására, kik vették a harangot? jogosan használják-e azt a protestánsok? Minderről a vizsgálatnak alábbi fennmaradt jegyzőkönyve tanuskodik:

„En Turi István Nemes Veszprém Vármegyének Fő Szolga Birája és Hathalomi János Nemes Veszprém Vármegyének Esküttye, Eő Felsége parantsolattyaubul ültünk le Sümegi Guargjannak Sz: Ferentz szerzetinek instancziájára bizonyság szedésére, hogy az minemü harangunk H. Bödögen mostan vagyon, kik attuk meg az árrát, azok így következnak, tudjake vagj hallottake az minemü fizetést tettek annak Laistromit, hogj kinél volna, kinél lenne hit szerént vallya meg, jam primus Testis Nobilis Stephanus Bartzta, in possessione Bödöge, degens annorum circiter 66: Iuratus examinatus fassus est. Ad primum vallya hit után is aszt mondgja, hogj ezen Laistrom ezen Fatensnek kezénél volt, mellyet elvett tőle Péter András. Secundus Testis Nobilis Stephanus Damukos in possessione Homok Bödöge, degens annorum circiter 70: Iuratus examinatus fassus est vallya ugj mint az első. Tertius testis Nobilis Georgius Kiki, in possessione Adász Tevel annorum circiter 80: Iuratus examinatus fassus est, vallya ugj mint első: quartus Testis Nobilis Iacobus Lampért, nunc in possessione Ho-

mok Bődöge, degens annorum circiter 50: Iuratus examinatus fassus est, vallya hit után ugymint az első és a többi: Következik a Laistrom Számlálása az első Horvát Görgj 10: F: Tot János 5: F: Horvát Miklós 5: F: Ezek mind Papisták voltak, Gombás István 5: F: Gombás Márton 10: F: Nemes Péter András 10: F: Kis András 4: F: Tot András 8: F: Nemes Lampért Jakab 8: F: Nemes Lampért István 4: F: Fejér Gergő 5: F: Latzo Péter 2: F: Latzo János 1: F: Nemes Kis Péter 2: F: Ezek mind Calvinisták voltak. Nemes Damukos 10: F: Nemes Bartza István 8: F: Tar Péter 4: F: Ezek Lutheranusok voltak. Mellynek nagyobb bizonyosságára attuk ezen Inquisitionalis Levelünket futura et cautela Subscriptionkal és Petsetünkel megerősítvén.

Költ Pápán 1667 Esztendőben 16 May Turi István Nemes Veszprém Varmegyének Fő Szolga Birája Hathalmi János T: Vármegje Esküttye.”⁵

A vizsgálatnak, úgy látszik, folytatása nem lett. Miután a három felekezet hívei mind hozzájárultak anyagilag a harang vásárlásához (a katolikusok 20, a reformátusok 59, az evangélikusok pedig 22 forint erejéig, mindannyiuknak a használathoz való jogát el kellett ismerni.

Közel száz év telt el, mialatt a helység lakosai felekezetek közötti különbség nélkül egyaránt használták a közös birtokukat képező harangot. A használat azonban nem lehetett mentes a surlódásoktól, miként az egy későbbi okiratból kitetszik. Végül is 1751-ben odáig jutott a dolog, hogy a katolikusok fel óhajtották bontani a közösködést. A civódások egyik okát ezzel meg akarták szüntetni. Valószínűleg jelentős kisebbségben voltak ekkor is még a községben s ezért választották azt a megoldást, hogy ők maguknak új harangot öntetnek vagy vesznek. Másutt ugyanis ezekben az időkben, azaz a katolikus restauráció korában, nem egy esetben hatalmi szóval egyszerűen a maguk számára lefoglalták a harangot. Megállapodás jött tehát békés úton közöttük és a protestánsok között létre, amelynek értelmében a régi harang értékének rájuk eső részét a reformátusok és evangélikusok közösen készpénzben kifizették nekik. Ezzel a harang utóbbiak kizárólagos tulajdonába ment át. Az egyezségről szóló okirat is fennmaradt ránk s annak a harang sorsát érintő része így hangzik:

„Mi Homok Bődögei Compossessorok egyrésről ugyan Catholika Hiten lévők, más részről pedig Augustana és Helvetica Confession valók adgyuk emlékezetül...

... Harmadszor: Hogy pedig azon kis harangocskán, mellyel mostanában harangoztatik, villongás jövődöbe ne légyen mi Catholicusok akarván más Harangot részünkre állítani, azon kis harangocskából való részünkért alku szerént felvettük Augustana és Helvetica Confession Levóktül tíz Rhénes forintokat és azon harangocskát engedjük eő kegyelmeknek egészben, semmi just magunknak abban fönt nem tartván.

Mely közöttünk stipulatis manibus végbe ment egyességrül adtuk ezen két egyenlő exemplárban költ Levelünket Homok Bődöge 2a Marty 1751.

Szegedi Istv, Szántóházy Imre, Ppapai Ferencz, Oroszy László egytestvér atyámfia részéről iis, Bersenyi Boldizsár, Angyal János, Nagy Ferencz x, Vesei Sámuel x, Lampért János, Póza István, Lampért Imre, Lampért György, Kovács Márton x, Barcza Ferencz, Rajkovics Ferencz, Gyimóthi Ferencz, Szalai János, Barcza Ferencz x, Német Ferenc x.

Coram me Paulo Eördögh I Cottus Vesp. Lip. Iud.

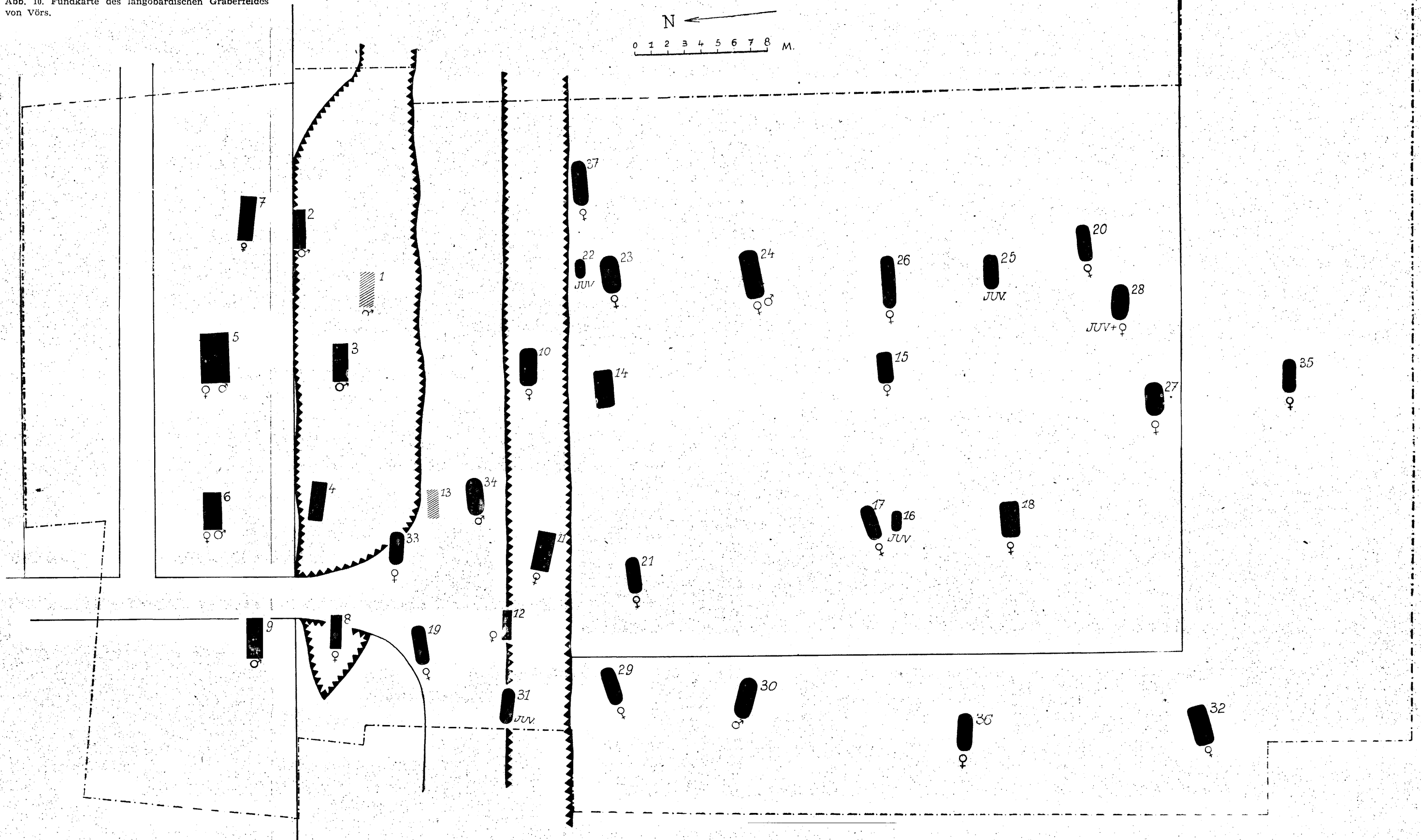
Coram me Ioanne Gáll I Cottus Vesp. Iurassore.”⁶

Az egyezséget végre is hajtották, amit igazol az, hogy a katolikusok az ugori rk. plébánián (ahova Homokbődöge affiliálva volt) levő feljegyzés szerint a következő évben, azaz 1752-ben egy harangot szereztek be, ezel a felirattal: „Bödögei Papisták harangja.”⁷

Nem múlt el újabb száz év s a harang birtoklásában ismét változás következett be. Úgy látszik most már a reformátusok és evangélikusok között is támadtak nézeteltérések a harang használata körül. A megoldás azonban most is békés úton történt: a reformátusok megvették az evangélikusoktól a haranghoz való jogukat. Ime így szól ennek az egyezségnek a szövege:

„Alul irottak mi Homok Bődögei, Tettes Nes vesprim vármegyei Ns Helsígnék lakosai, Különben pedig mi Augustano Confessiottartó Evangyélika Szent Gyülekezetnek tagjai, ezen írásunkal hitelesen bizonyítjuk azt, Hogy Helsígnék lakosai, Helvétiai Reformata vallást követő Szent gyülekezet tagjaival, a mell kis harangot mind ez máj napig közösen használván, máj alul irt napon és esztendőben, a mi a harangbul minket illető, felibül funtszámra barátságos egyességünk mellett minden böcsülettel kifuzette, a harangot pedig miis a magok tettisé szerint valyo használásokban bocsátván, melnek igazságáru és valóságos ell hitetésül ki atuk ezen nyuktató levelünket neveink alý írásával kezeink kereszt vonásával meg erősítve H Bő-

10. kép. A vörsi langobard temető térképe.
Abb. 10. Fundkarte des langobardischen Gräberfeldes
von Vörs.

dögén December Holnapnak 2kán Annó 1839 esztendő.

Ns Pap István x, Ns Bersenyi Sándor x, N Kováts Zsigmond, N Berzsényi Zsigmond, N Kováts Mihál, Ns Tubán Pál x, N Kováts Pál, Ns Pap György x, Ns Fodor István sk kezeivel, Tóth János x egyházi, N Berzsényi Ferentz kurátor.”⁸

Ettől kezdve a harangot a reformátusok használták kizárólagosan. (Az evangélikusok még abban az évben, azaz 1839-ben öntettek maguknak Győrött, Mendel János harangöntőnél egy 259 font súlyú új harangot.)⁹ Melléje 1844-ben¹⁰ egy nagyobb, 166 font súlyút¹¹ is beszereztek. Érdeemes azonban megjegyezni, hogy e két harang egészen 1896-ig továbbra is a régi haranglábon maradt, az egykori közös használat emlékeként.

A századfordulót követő években azonban a reformátusok nem érték be a régi és kis harangokkal. Újakkal, nagyobbakkal akarok hivatkozni (jellegzetes tünete a kapitalizálódásnak az egyházakban), s ennek érdekében az ősi Heroldt-féle harangot is átöntésre ítélték. Az akkori lelkész, Kelemen Zsigmond azonban átérezte e harang történelmi múltjának értékét és meg óhajtotta azt menteni. Felajánlotta tehát 1906 január 23-án kelt levelében az általa 25—30 kg-ra becsült harangot 100 koronáért a Veszprémvármegyei Múzeum Igazgatóságának. A Múzeum vezetősége rövidesen válaszolt: „A múzeum jelenleg nincs oly kedvező helyzetben, hogy az ajánlott árt elfogadhassa. De ha az egyház a harangot ércértékben — ami ca. 30 Koronának felelne meg — hajlandó lenne átengedni, akkor a múzeum a harangot megtartja.”¹² Meg kell jegyeznünk, hogy az első világháború során elrekvirált harangokat a kincstár kg-ként 4,— K értékben váltotta meg. A lelkész most már a Magyar Nemzeti Múzeumhoz fordult. Rövid levélváltás után a Múzeum a kért 100 korona vételár ellenében gyűjteménye számára meg is vette a harangot.

A harang történetének ismertetése után térjün ki az azt öntő mesterre, Heroldt Baltázarra is. Személyével és működésével nem e cikk foglalkozik elsőnek a magyar szakirodalomban.¹³ Tudjuk róla, hogy Nürnbergben született, 1625-ben. Előbb Pozsonyban, majd Bécsben működött mint harang- és ágyuöntő, sőt mint szoboröntő is jeleskedett. Magyar területről több harangjának, sőt két általa öntött ágyunak adatait is közölték. Ezeknél azonban ma már lényegesen több alkotásáról tudunk; közülük néhány napjainkig fennmaradt. Jelenleg ismert munkáinak sora — időrend szerint — az alábbi:

1. 1648 Egyházzelle (Pozsony m, Csehszlovákia), rk. templom. — Felirata: „Balthazar Herold hat mich gossen aus Feuer und Hicz bin ich ge(f)losen In Pressburg Anno 1648.”¹⁴
2. 1650 Tata (Komárom m.), rk. plébániatemplom. — „ME FECIT BALTHASAR HEROLD IN PRESSBURG 1650.” Átmérője 35,5 cm. Eredetileg a Kálvária kápolnában volt, onnan vitték át 1959-ben a rk. plébániatemplomba. Minthogy a Kálvária kápolna 1650 után épült, feltehetőleg oda is máshonnan kerülhetett. A harang ma is ép állapotban van.
3. Berényi György számára öntött 2 ágyu a Magyar Nemzeti Múzeumban. Ltsz. 57.6495 és 57.6496. — „ME FVDIT BALTHASAR HEROLD IN PRES(burg).”¹⁵
4. 1651 Kocs (Komárom m.), ref. templom. — „Me fudit Balthasar Herold in Posoni Anno 1651.” A harang sorsa ismeretlen, lehet, hogy 1747-ben a református templommal együtt a katolikusok vették birtokukba. Ma már nincs meg.¹⁶
5. 1652 Mihályháza (Veszprém m.), ref. templom. — A harang közelebbi adatai Csaba István egykori mihályházi lelkész (1767—1789 által vezetett „Memorialis” könyvből¹⁷ ismeretesek: „... a mostani harang minden crucifixus vagy egyéb kép nélkül öntetett 1652-dik esztendőben ilyen inscriptióval: 'Me fudit Balhasar Herman 1652' amely harang, amint mostan élők Attyáiknak Traditiojából mondják a Török háborúban a Martsalban conserváltatott.”¹⁸ A harang egyébként 1898-ban tűzvészben elolvadt.
6. 1653 Zayugróc (Trencsén m, Csehszlovákia). — „Aus Feuer und Hitz bin ich geflossen, Balthasar Herold hat mich gossen in Pressburg 1653.”¹⁹
7. 1655 Nemeskér (Győr-Sopron m.), rk. templom. — „ME FECIT BALTHASAR HEROLDT IN WIEN ANNO 1655.” Minthogy a templomot 1673-ig, majd 1683-tól az evangélikusok használták és csak 1732-ben ment át végleg a katolikusok kezére, lehetséges, hogy eredetileg ez a harang is az evangélikusoké volt. A harang ma is megvan.²⁰

8. S z e n d (Komárom m.), rk. templom. — „Gos mich Balthasar Herold in Presburg Anno 1655.” A harang 1775 táján az evangélikusok birtokából a katolikusokéba ment át. 1788—89-ben az evangélikusok perelték, de eredménytelenül. 1856-ban a katolikus templommal együtt tűzvész áldozata lett.²¹
9. 1656 H o m o k b ö d ö g e (Veszprém m.). Lásd fentebb.
10. P e r ö c s é n y (Pest m.), ref. templom. — „GOS MICH BALTHASAR HEROLDT IN PRESBURG 1656.” Átmérője 35 cm. A harang ma is megvan.²²
11. T o k o r c s (Vas m.), községi harangláb. — „GOS MICH BALTHASAR HEROLDT IN PRESBURG ANNO 1656.” Átmérője 35 cm. A harang ma is megvan; egyaránt használják a katolikusok és evangélikusok.²³
12. 1659 S á r k e r e s z t ú r (Fejér m.), ref. templom. — „Me fudit Balthasar Herold in Presburg anno 1659.” Súlya kb. 70 font (40 kg). A harang 1816-ban még megvolt, azóta elpusztult.²⁴
13. 1663 R é p c e s z e m e r e (Vas m.), ev. templom. — „GOS MICH BALTHASAR HEROLDT IN WIEN ANNO 1663.” Súlya 160 font (90 kg), más adat szerint 80 font (45 kg). Eredetileg közös községi haranglábban volt. A XVIII. század végén, amikor a harangokon a katolikusok és evangélikusok megosztzkodtak, az evangélikusoknak jutott. Valószínűleg az első világháború során hadi célokra elrekvirálták.²⁵
14. 1668 N a g y v á z s o n y — N e m e s l e á n y f a l u (Veszprém m.), ev. templom. — „Me fecit Balthasar Heroldt Posoniensis (?) 1668.” Súlya 85 (más adat szerint 75) font (48 vagy 42 kg). Eredetileg a nagyvázsonyi vár órájának harangja volt. 1844-ben Zichy Ferenc a nemesleányfalusi evangélikus gyülekezetnek ajándékozta. Minthogy az egykori Kinizsi várból származott, „Kinizsi harangnak” nevezték. 1882-ben, mint-hogy elhasadt, anyagát egy új harang öntéséhez használták fel.²⁶
15. 1669 B a r n a g — M a g y a r b a r n a g (Veszprém m.), ref. templom. — „Me fecit Balthasar Herold Posonii 1669.” Rómer szerint a harang 1840-ben „összeolvadt.”²⁷
16. 1675 P o z s o n y (Csehszlovákia), rk. főtemplom. — 2 harang. — „Me fecit Balthasar Herold Viennae anno 1675,” ill. „Me fudit Balthasar Herold.”²⁸
17. 1676 S z e n t a n t a l (Pozsony m., Csehszlovákia), rk. templom. — „Me fecit Balthasar Herold Viennae anno 1676.”²⁹
18. Bizonytalan időből származik: Győró (Győr-Sopron m.), rk. templom. — „Me fecit Balthasar Herold Viennae anno 1687” feliratának lejegyzésénél az évszámot elírhatták, mivel tudomásunk szerint a mester már 1683-ben meghalt Bécsben.³⁰ A harang ismeretlen helyről került a győri rk. templomba, szentgyörgyi Horváth Zsigmond révén, valószínűleg 1797-ben. Súlya 26 kg volt. Az első világháborúban hadi célokra elrekvirálták.³¹

Az irodalom tudni vél még két Heroldt-féle harangról, egyről Nagytevelen (Veszprém m.), egy másikról „Bögöte-Markotá”-n (Győr m.), a ref. templomban.³² Ezek az adatok nyilvánvalóan félreértésen alapsznak.³³

Korábban úgy vélték, hogy Heroldt közel 20 éven át megszakítás nélkül Pozsonyban dolgozott s csak 1669 után tette volna át műhelyét Bécsbe, ahol azután élete végéig (1683) működött. A fenti adatok birtokában azonban a működésével kapcsolatos ismereteink lényegesen módosulnak. A nemeskéri harang például világosan tanuskodik arról, hogy már 1655-ben is öntött harangot Bécsben a mester. Viszont ugyanebben az évben Pozsonyban készült harangjáról is tudunk. De ezt az évet megelőzően 1653-ban, majd követően 1656-ban szintén itt tevékenykedett. Ezekből az adatokból arra sajnos nem derül fény, hogy mikortól meddig terjedt a mester első bécsi működése. Így vagy 1653 után ment át a császárvárosba s már 1655-ben visszaköltözött Pozsonyba, vagy pedig — amennyiben a nemeskéri harang fiatalabb a szendinél — csak 1655-ben költözött volna át, de még ugyanebben, vagy a következő évben visszatért az akkori magyar fővárosba.

A répceszemerei adat Heroldtnak egy második bécsi működésére utal. Ezek szerint 1659 és 1663 között másodszor is Bécsbe tehetette át műhelyét, majd 1663 és 1668 között újra visszatért Pozsonyba. De most már csak néhány évig maradhatott itt, mert úgy látszik, 1675 előtt, végleg elhagyta Magyarországot.

Feltűnő, hogy a mester ilyen sokszor váltogatta működésének színhelyét. A fentiek alapján műhelyét néhány évi időközökkel többszörösen is fel-feladta a két említett város között ide-oda vándorolt. Mi készíthette ismételten erre? Vajon nem lehetett-e esetleg inkább az a való helyzet, hogy Haroldt egyidejűleg két helyen is tartott fenn műhelyt? Talán lehetőség nyílt számára, hogy a császárvárosba költözve annak nagyobb forgalmát is kiaknázza, másrészt a Pozsonyba szokott nyugatmagyarországi vevőket sem akarta elveszíteni? Ebben az esetben viszont — ha ez a feltevésünk nem téves — úgy Haroldt működése messze meghaladta volna a kispolgári kézműiparos tevékenységét. Ezt az érdekes kérdést a fent összegyűjtött adatok alapján sajnos, még nem tudjuk megoldani. Ehhez levéltári kutatások és további, főként ausztriai harang-adatok lennének szükségesek.

Bővültek az ismereteink Haroldt harangjainak elterjedési területét illetően is. Vevői között természetesen elsősorban a Pozsonyhoz és Bécshez közel

fekvő megyék egyházai, ill. községei szerepeltek. De jutott harangjaiból az akkori végvidékre is bőven (Perócsény, Tata, Kocs, Szend, Barnag, Nagyvázsony), amelyhez tulajdonképpen Homokbödögét is hozzászámíthatjuk. Sőt a sárkeresztúri adat arról tanuskodik, hogy a hódolt területről is jártak Haroldt műhelyébe harangért.

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy a magyarországi harangöntőipar történetében Haroldt Balt hazar jelentős szerepet töltött be. A XVII. század közepén mintegy 3 évtizeden át ő látta el Magyarország nyugati részét haranggal. Rajta kívül — Erdélyt leszámítva — csak Eperjesen működött még ebben az időben harangöntő mester, előbb Wierd György, majd Ulrich Mátyás személyében. Így érthető, hogy Haroldt harangjai, amelyek egyébként is szép és jó kivitelűek voltak, széles területen terjedtek el. Harangjainak közkedvelt voltára jellemző az is, hogy működésének idejéről más bécsi mester harangját nem ismerjük — legalább eddig — házáknból.

Patay Pál

Jegyzetek

¹ A harang történetére vonatkozó adatok rendelkezésekre bocsátásáért ezúton mondok hálás köszönetet Eri István múzeumigazgatónak.

² Patay Pál: Nógrád megye harangjai. Művészettörténeti Értesítő, 1958. 172. — Uő.: Évszázados harangok. Bpest, 1936. 22. — A harang fényképe uo. 4. kép.

³ L. erre: Ila—Kovacsics: Veszprém megye helytörténeti lexikona, Bp. 1964. 202. és Eri István: A homokbödögei közös harang sorsa. — Napló, 1963. III. 29.

⁴ Tokoracson pl. még a XX. században is a község fizette a harangozót. (Ev. Canonica Visitatio, Celldömölk, 1904. IX. 8. Ev. Orsz. Levéltár.)

⁵ Az okiratot a veszprémi Bakonyi Múzeum irattárában 42/1906. sz. alatt őrzöm és a homokbödögei ref. egyház lelkésze, Kelemen Zsigmond által az eredetiről 1906. I. 22-én leírt másolat alapján ismerjük.

⁶ L. 5. jegyzetet.

⁷ Rómer jvk. VI. 45. Országos Műemléki Felügyelőség irattára.

⁸ L. 5. jegyzetet.

⁹ Esperesi Visitatio, Homokbödöge. Ev. Orsz. Levéltár.

¹⁰ Kelemen Zsigmond ref. lelkész levele, 1906. I. 23. Veszprémi Múzeum irattára, 42/1906. sz.

¹¹ Rómer jvk. VI. 47. Orsz. Műemléki Felügyelőség.

¹² A veszprémi Bakonyi Múzeum irattára, 42/1906. sz.

¹³ Ipolyi A.: Csallóköz műemlékei AK. I. (1859) 84. — Kemény L.: Különlék. Arch. Ért. XXVIII. (1908) 92—93.

¹⁴ Ipolyi A.: i. m. 84. — Gerecze P.: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma, Forster Gy., Magyarország műemlékei. II. (Bp., 1906) 654. — Kemény L., i. m. 93.

¹⁵ Thaly K.: Magyar ágyúk a bodóki várban. Századok 1874. 429. — Kemény L., i. m. 93.

¹⁶ A harang feliratát a szendi evangélikusoknak az 1783—89. években lefolyt harangpere során a Helytartótanács-hoz beadott fellebbezése tartalmazza, L. Canonica Visitatio, Szend, 1897. VI. 13. Ev. Orsz. Levéltár.

¹⁷ Kézirat, Mihályházi Ref. Egyház irattára.

¹⁸ A „Herman” név nyilvánvaló elírás „Heroldt” helyett; ilyen nevű harangöntő nem volt. — A harangok vízbe-rejtése, vagy vízben való megtalálása országszerte elterjedt hiedelem, L. Patay P., Évszázados harangok 33—35.

¹⁹ Gerecze P.: i. m. 930. — Kemény L., i. m. 93.

²⁰ Csatkai E. stb.: Sopron és környéke műemlékei, Magyarország műemléki topográfiája. II/I. (Bp., 1953) 490.

²¹ Feliratát a harangper során a Helytartótanács-hoz benyújtott fellebbezés tartalmazza, L. Canonica Visitatio, Szend, 1897. VI. 13. Ev. Orsz. Levéltár.

²² Aggházy M., stb. Pest megye műemlékei, I. Magyarország műemléki topográfiája. V. (Bp., 1958) 627. E he-

- lyen a harang felirata nincs betű szerint közölve. — L. még Ref. Konventi Levéltár. Műemléki kérdőívek, 1953.
- ²³ Az Északi Evangélikus Egyházkerület püspöke által elrendelt adatgyűjtés 1959-ben, Püspöki Hivatal irattára.
- ²⁴ Canonica Visitatio, Sárkeresztur, 1816. VI. 23. Ráday Levéltár.
- ²⁵ Canonica Visitatio, Répceszemere, 1813. X. 21., 1847. IX. 12. és 1896. IV. 24. Ev. Orsz. Levéltár.
- ²⁶ Canonica Visitatio, Nemesleányfalu, 1847. X. 11–12., 1875. IX. 27., és 1896. VI. 13. Ev. Orsz. Levéltár. A harang feliratát is ezek alapján közlöm. — L. még Gerecze P., i. m. 1007. — Kemény L., i. m. 93. — L. még: Németh Gábor: Adatok Nagy-Vázsony történetéhez, Veszprém, 1901. 120–121.
- ²⁷ Rómer jkv. VI. 58. — Gerecze P., i. m. 1008. — Kemény L., i. m. 93.

- ²⁸ Rómer jkv. VIII. 17., ill. 161. — Gerecze P., i. m. 673. — Kemény L., i. m. 93.
- ²⁹ Gerecze P., i. m. 683. — Kemény L., i. m. 93.
- ³⁰ Kemény L., i. m. 93.
- ³¹ Csatkai E., stb. i. m. 451. — A harang adatai feljegyezve a círáki rk. plébánián.
- ³² Gerecze P., i. m. 339, ill. 1008. — Kemény L., i. m. 93.
- ³³ Gerecze mindkettő forrásául Rómer VI. jegyzőkönyvének 47. oldalára hivatkozik. A valóságban Rómer itt a cikkünk tárgyát képező homokbödögei harangot írja le, míg a nagyteveli (németteveli) rk. templomot és annak harangjait a 48. oldalon. Utóbbiak között azonban nem szerepel Heroldt által öntött darab. A Győr-Sopron megyei Markotabödögeiről Rómernek semmiféle jegyzete sincs. De itt nincs is ref. templom. Bizonyára a két hasonló nevű községet összetévesztette.

Die Glocke von Homokbödöge

Im Ungarischen Nationalmuseum wird eine Glocke aufbewahrt, die 1906 von der reformierten Kirche von Homokbödöge gekauft wurde. Das Gewicht dieser Glocke beträgt 22 kg, ihr unterer Durchmesser 32 cm. Über das Jahr ihres Gusses und über ihren Meister gibt uns ihre Inschrift Auskunft: „GOS MICH BALTHASAR HEROLDT IN PRES-BVRG 1656.“ Über die Geschichte der Glocke informieren uns die Abschriften der gleichzeitigen Urkunden, welche im Bakonyi Museum aufbewahrt sind.

Die Glocke wurde ursprünglich durch die drei Konfessionen (Katholiken, Calvinisten und Lutheraner) der Gemeinde gemeinsam gekauft und gebraucht. Das Komitat hat 1667 auf ein Gesuch des Franziskanerguardians von Sümeg eine Untersuchung eingeleitet, ob die Protestanten diese Glocke mit Recht gebrauchen. Die Glocke blieb aber auch weiterhin in gemeinsamen Gebrauch.

Um die Streitigkeiten zu vermeiden, haben die Calvinisten und die Lutheraner 1751 den Anteil der Katholiken gekauft.

Es sind aber auch unter den Protestanten Meinungsverschiedenheiten entstanden. Im J. 1839 haben die Calvinisten die Glocke gegen eine entsprechende Summe in ihrem ausschließlichen Besitz genommen.

Nach der Jahrhundertwende fand aber die refor-

mierte Kirchengemeinde die alte Glocke für zu klein und wollte sie mit einer grösseren vertauschen. So gelangte sie in das Nationalmuseum.

Der Gießer, Balthasar Heroldt, war auch bis jetzt schon der ungarischen Fachliteratur bekannt. Er ist 1625 in Nürnberg geboren; er war in Pozsony—Preßburg; und gegen Ende seines Lebens in Wien tätig; gestorben ist er ebendasselbst 1683. Durch neuere Forschungen Verfassers wurden 18 Glocken und zwei von ihm gegossene Kanonen bekannt.

Gegenüber den früheren Anschauungen kann festgestellt werden, dass Meister Heroldt seine Werkstatt in Wien und in Preßburg mehrmals gewechselt hatte. Uns sind Glocken bekannt, die zwischen 1648—53 in Preßburg, in 1655 in Preßburg bzw. in Wien, zwischen 1656—1659 in Preßburg, in 1663 in Wien, zwischen 1668—1675 in Preßburg und seit 1675 in Wien gegossen wurden. Es kann aber auch die Möglichkeit bestehen, dass er gleichzeitig in zwei Städten je eine Werkstatt hatte.

Aus den gesammelten Daten geht noch hervor, dass Heroldt nicht nur für die Gegend von Preßburg und Westungarn, sondern auch für die Grenzgebiete ja sogar auch für die durch die Türken besetzten Gebiete gearbeitet hatte. Er spielte somit auf dem Gebiet der Glockengießerei im XVII. Jh. eine bedeutende Rolle. Außer ihm war in Ungarn nur in Eperjes-Presov ein Glockengießer tätig.

Pál Patay